

Д-р Драги Ѓоргиев

Институт за национална историја

Скопје

**Османлиското наследство во Република Македонија:
предност или хендикеп?**

Од 6 до 9 мај 2010 г. во Охрид, во организација на Министерството за култура на Република Македонија, во соработка со Комисијата за односи со верските заедници и религиозни групи на Р. Македонија, а со поддршка на УНЕСКО, се одржа втората светска конференција за меѓурелигиски и меѓуцивилизациски дијалог на тема: *Религијата и културата - нераскинлива врска меѓу народите*. На неа учествуваа повеќе од 300 претставници речиси на сите верски заедници во светот, кои во тек на три дена дебатираа за религијата и културата како трајна врска меѓу народите, за почитување на верските права, како и за разликите во културите. Можеа да се видат верски лидери од христијанскиот и исламскиот свет, рабини, будисти, претставници на јапонската шинто религија, приврзаници на Хари Кришна. Облечени во своите препознатливи облеку, тие настојуваа да ја изнесат својата перцепција на светот и своите идеи за комуникација и разбирање меѓу различните верувања и Богови. На крајот беше усвоена заедничка декларација за придонесот на религиите и на културите кон мирот, меѓусебната почит и соживот. Министерката за култура на Р. Македонија, Елизабета Милевска - Канческа, како организатор на самитот, посака до следната ваква конференција, која повторно ќе се одржи во Охрид во 2013 г., *многу проблеми и јазови меѓу сите нас да бидат премостени токму со рационалноста и со продуктивноста на дијалогот*.

И првата Светска конференција за меѓурелигиски и меѓуцивилизациски дијалог на таа тема: *Придонесот на верата и културата кон мир, заемна почит и соживот*, се одржа во Охрид, од 26 до 28 октомври 2007 г., во организација на гореспоменатите институции. Во 2008 г. од оваа конференција, во издание на Министерството за култура на Р. Македонија,

беше издаден луксузен зборник, со наслов: *Охридските пораки за мир и соживот*, во кој се вклучени излагањата на учесниците на првата конференција.

Текстов го започнувам со овие конференции, чие значење и симболичност несомнено се големи, имајќи ги во предид моменталните верски односи во Р. Македонија. Организацијата на ваков еден самит од страна на македонската држава е поттикнато од идејата Р. Македонија да биде претставена како една од водечките земји во југоисточна Европа во поглед на меѓурелигиските односи и верската толеранција. За таа цел ќе цитирам дел од воведот на министерката Елизабета Канческа - Милевска, напишан за гореспоменатиот зборник: *Република Македонија денес се потврдува како мултиетнички, мултикултурен и мултирелигиски лидер. Токму културната и религиската разноликост на Македонија претставува извор на голем креативен потенцијал и мост кој меѓусебното разбирање, почит и соживот. Затоа целта и самата смисла беше и е - придонес, и тоа конструктивен, на Македонија во градењето на мирот во светот денес и за во иднина. Обновувањето на взаемната доверба, воспоставувањето на меѓурелигискиот и меѓуцивилизацискиот дијалог треба да помогне светот да се ослободи од предрасудите и заблудите од минатото¹.*

Ваквите декларативни потенцирања и инсистирања на *мултиетничкото, мултикултурното и мултирелигиското* лидерство на Р. Македонија во нејзината околина, се постојано и често присутни во изјавите на највисоките државни функционери. Меѓутоа, останува отворено прашањето колку навистина македонската држава со своите постапки и верска политика го поттикнува разбирањето и комуникацијата меѓу различните верски заедници во Р. Македонија. Колку навистина мултикултурата и мултиконфесионалноста се богатство и предност на македонската држава и колку таа е ослободена од предрасудите и негативните стереотипи во перцепцијата на минатото? Целта на овој текст е преку неколку примери во духовно - материјалната и демографската сфера на османлиското наследство во Р. Македонија, кое е едно од најзначајните сегменти од мултиконфесионалноста и мултукултурата во Р. Македонија, да се покаже дека за

¹ Светска конференција за меѓурелигиски и меѓуцивилизациски дијалог, Охрид, Македонија, 26 - 28 октомври 2007. *Охридските пораки за мир и соживот*, Министерство за култура на Република Македонија, Скопје, 2008, с. 6.

македонската држава османлиското наследство, пред се во духовната сфера, се уште преставува сериозен хендикеп.

Р. Македонија е држава во која најголеми верски заедници се православната христијанска заедница на чело со Македонската православна црква - Охридска архиепископија (МПЦ - ОА) и муслиманската заедница на чело со Исламската верска заедница (ИВЗ). Првата во најголем дел е составена од етнички Македонци и во помал број Власи и Срби, а во втората најбројни се Албанците, потоа следуваат Турците, Бошњациите, Торбешите (Македонци - муслимани) Ромите и др². Меѓусебните односи на тие две заедници во голема мера влијаат врз внатрешнополитичката ситуација во земјата и од нив зависи дали таа ќе биде релаксирана или затегната. Во моментот во Р. Македонија постојат неколку отворени прашања, кои се поврзани со османлиското наследство и кои ги оптоваруваат внатрешните меѓуетнички односи во државата. А кога се зборува за меѓуетничките односи во Р. Македонија, тогаш во прв ред се мисли на македонско - албанските односи, кои се главен барометар за стабилноста на политичката ситуација во Р. Македонија.

Прв таков проблем, кој подолг период ги крева тензиите во Р. Македонија, е Бурмали џамија во Скопје. Оваа османлиска џамија била изградена во 1495 г., а нејзин ктитор бил Мехмед-бег, околу чие потекло и функција нема многу податоци³. Таа била една од ретките џамии подигната на десната страна на реката Вардар, која всушност го претставува новиот дел од градот, кој почнал масовно да се населува, претежно со христијани, дури во XIX век⁴. Бурмали џамијата во 1925 г. била урната од страна на тогашните српски власти и на нејзино место бил изграден офицерски дом. Офицерскиот дом постоеше до 1963 г., кога беше уништен од катастрофалниот земјотрес што го погоди Скопје. Оттогаш местото стои празно, иако се наоѓа во строгиот центар на градот, односно на самиот градски плоштад. Пред повеќе од една година локалните власти на Скопје

² Христијанството во Македонија е присутно уште во IV век, а процесот на христијанизација на Словените кои се населиле на овие простори во VI - VII век, завршува во IX век. Исламот е донесен со освојувањата на Османлиите кон крајот на XIV век и може да се каже дека таа религија денес присутна во Р. Македонија, всушност, претставува османлиско наследство.

³ Л. Кумбараџи - Богојевиќ, *Османлиски споменици во Скопје*, Исламска заедница на РМ, Скопје, 1998, с.100.

⁴ И денес повеќе од 95% од населението во овој дел од градот се христијани. На левиот брег од реката Вардар се наоѓа старото јадро на Скопје, во кое живее повеќе од 95% проценти од муслиманската градска популација.

усвоија нов урбанистички план за уредување на централното градско подрачје, според кој на градскиот плоштад е превидено градење на црква, а образложението беше дека во негова непосредна близина постоела црквата Св. Константин и Елена, срушена, исто така, за време на земјотресот. На ваквото решение веднаш реагираше ИВЗ, која упати ултиматум до државата дека доколку на плоштадот се изгради црква, тогаш тие ќе бараат повторно да се изгради и Бурмали џамијата. Ваквиот став на ИВЗ предизвика реакција од Македонците кои жестоко се спротивставија и на самата помисла на плоштадот во центарот на Скопје да биде подигната џамија. Во јавноста беше оживеана легендата дека под темелите на Бурмали џамија се наоѓала црква со име Св. Никола, изградена во средниот век, која била срушена од страна на Османлиите. Меѓутоа, засега не постојат никакви научно потврдени факти, ниту материјални докази кои би ја потврдиле ваквата легенда⁵. Проблемот со градбата на црква и џамија на плоштадот во Скопје во овој момент е во состојба на статус кво, иако реисулелемата (претседателот) на ИВЗ на Р. Македонија, Сулејман ефенди Реџеџи на споменатата Охридска конференција, не пропушти да изјави дека *денот кога ќе се удрат темелите на црквата, ќе бидат удрени и темелите на Бурмали џамијата*. Поради тензиите околу овој објект ИВЗ официјално најавуваше и бојкот на оваа конференција во Охрид, но сепак, нејзина делегација беше присутна таму. Исто така, во моментот постои огромен јавен и општествен притисок и од страна на христијаните и од страна на муслиманите, врз донесувањето на одлуката за изградбата на овие верски објекти на скопскиот плоштад. Но, додека кај христијанската заедница постои поделеност околу изградбата на црква на плоштадот (постои граѓанско движење наречено

⁵ Во Р. Македонија постојат многу непотврдени легенди за тоа дека под речиси сите исламски верски објекти од османлискиот период се кријат темели на цркви што научно не е докажано. Сепак, не е непозната праксата кај Османлиите за претворање на христијански цркви во џамии или на градење на џамии врз темелите на поранешни христијански објекти. Таков е случајот со претворањето на охридската катедрална црква Св. Софија во џамија и градењето на познатата Имарет џамија врз темелите на манастирот Св. Пантелејмон во Охрид, кон крајот на XIV и почетокот на XV век. Што се однесува до Бурмали џамијата не постојат никакви научно потврдени факти за постоењето на црквата Св. Никола под нејзините темели, иако останува нејасно зошто Османлиите изградиле џамија надвор од градот, во време кога тој се уште не бил префрлен на таа страна од реката, кога таму немало муслиманско население и кога во старото јадро на градот веќе имало подигнато неколку џамии, кои ги задоволувале потребите на муслиманската популација.

Плоштад Слобода, кое е против градењето верски објекти на плоштадот), муслиманската заедница е цврсто обединета и хомогена за изградба на џамија на плоштадот доколку тука биде подигната црква. Најголем проблем е тоа што владата на Р. Македонија нема јасен став околу ова прашање и со некои свои постапки го фаворизира градењето на црквата, со што ги крева меѓуетничките тензии и го прави невозможен дијалогот меѓу двете најголеми заедници во земјата.

Уште еден сличен пример е случајот со Чарши џамијата во Прилеп. Оваа османлиска џамија во центарот на Прилеп беше запалена и уништена од страна на Македонците во Прилеп, како освета за загинатите припадници на силите на безбедност од Прилеп во Тетовско во 2001 година за време на внатрешниот македонско - албанскиот конфликт во Р. Македонија. Во пролетта 2010 г. муслиманите од Прилеп, во содејство со ИВЗ, побараа обновување на џамијата како активен верски објект. Меѓутоа повторно следеше реакција од Македонците во Прилеп, кои не сакаат да се обнови џамијата како активен верски објект. И ова прашање останува отворено.

Се наметнува прашањето кои се причините за вака екстремно негативниот однос на Македонците кон исламските верски објекти, кои во суштина се културно материјално наследство од османлискиот период, а кои се наоѓаат во христијанско опкружување⁶. Се разбира ова е комплексно прашање чиј одговор навлегува во политичката, културната, социјалната, образовната сфера. Тука може да се зборува за поделеноста меѓу христијанството и исламот, за задоцнет обид за деосманизација во материјалната сфера од османлиското наследство, за силните негативни стереотипи создадени кај христијаните за *турскиот јарем и ропство во тек на повеќе од пет векови*, се уште присутни во

⁶ Нагласувам *христијанско опкружување* затоа што Македонците не реагираат кога се случуваат слични настани во чисто муслимански средини. Таков е случајот со Араста џамијата, исламски верски објект од османлискиот период, најверојатно од првата половина на XV век. Кон крајот на април 2010 г. ИВЗ без градежна дозвола започна обновување на овој објект од кој постоеше само еден дел од еден нејзин ѕид. На тоа реагираше Националниот конзерваторски центар на Р. Македонија, кој укажа на тоа дека не може да се гради без дозвола бидејќи неповратно се уништуваат извонредни материјални артефакти од XV век. На чело на Конзерваторскиот центар во тоа време стоеше Албанец, кој по службена должност мораше да реагира, иако неговата реакција немаше никаков ефект и изградбата на џамијата продолжи. Интересно е тоа што во овој случај немаше никаква реакција од Македонците, затоа што Араста џамијата се наоѓа во срцето на Старата скопска чаршија, која се наоѓа во старото јадро на градот каде побројни се Албанците и поради тоа Македонците не се заинтересирани за тој простор.

учебниците по историја и во официјалната историографија и др⁷. Меѓутоа, во конкретниов случај сакам да се осврнем на барем две причини за ваквиот однос, кои се карактеристични само за Р. Македонија и кои се суштински за разбирање на проблемот.

Првата од нив е *албанизацијата*, во очите на Македонците, на исламските верски објекти останати од времето на Османлиите⁸. Имено, најголем дел од турското население, кое беше најбројно меѓу муслиманите и неколку векови живееше на територијата на Р. Македонија, во текот на Балканските војни (1912 - 1913), по Првата светска војна и кон средината на минатиот век се отсели во Република Турција. На тој начин, по нивното заминување сред муслиманската популација најбројна заедница стана албанската⁹. Промената во структурата на исламската популација во Р. Македонија предизвика промена и во самото функционирање на таа заедница. Во највисоките органи на ИВЗ најважните и највлијателните позиции (реисулупемата и имамите) започнаа да ги заземаат Албанците. Османлиските верски објекти, во кои до 1963 г. турскиот јазик беше јазик на

⁷ За овие елементи види повеќе во: М.Тодорова, *Замислувајќи го Балканот, посебно делот: Балканот. Realia: Qu'est-ce qu'il y a hors de texte?*, Скопје, 2001, с. 236 - 270.

⁸ За *албанизација* може да се зборува не само на верските османлиски објекти, туку и на цели простори оформени во османлискиот период, како што е Старата Скопска чаршија. Во 2006 г. во рамките на оваа чаршија, која е една од најголемите и најзачувани османлиски чаршии на Балканскиот Полуостров и, секако, најзначајно османлиско наследство во Скопје, беше поставен импозантен споменик на Скендер - бег, денес албански национален херој, кој, за апсурдот да биде поголем, во XV век се борел против Османлиите и е водач на едно од најдолготрајните антиосманлиски востанија на Балканскиот Полуостров.

⁹ Зголеменото присуство на Албанците - муслимани на територијата на Р. Македонија е поврзано со прифаќањето на исламот од страна на Албанците во XV и XVI век и со засилените миграциски движења, посебно од крајот на XVII век. Имено, турските пописни дефтери од XV и XVI век покажуваат дека исламот започнал брзо и интензивно да се шири меѓу албанското население во Албанија кон крајот на XV, а посебно во XVI век. Албанците станувајќи дел од муслиманската заедница можеле без проблем да се вклучуваат во воената и административната структура на државата со што нивната социјална мобилност станала поголема. Таквата мобилност не била можна кога биле христијани. Сега во замена за воената или државната служба што ја извршувале, тие многу полесно добивале имоти за користење и заземале високи воени и административни функции. (Се смета дека неколку десетици големи везири на Османлиската Империја биле со албанско потекло). За тоа како се одвивал тој процес на доделување имоти може да посведочи еден ферман упатен до командантот на Пелопонез, Арнаут Коџа Халил - паша, кој бил ангажиран во протерувањето на австриската војска на север во големата Австро - турска војна (1683 - 1699) и во задушувањето на Карпошевото востание, кое избувнуло на територијата на североисточна Македонија. Со тој ферман, упатен до, како што стои во насловот *Везирот Халил - паша, сераскер на исламската војска во Скопје*, веднаш по задушувањето на востанието (1689 г.), се наредувало *на истакнатите и храбри арнаутски бегови од вашето подрачје во име признание и награди да им се доделат 25 парцели државно земјиште*. (А. Матковски, *Отпорот во Македонија во времето на турското владеење*, том IV, Скопје, 1983, с. 514).

верските проповеди, по масовното иселување на турското население, постепено преминаа во албански раце, а албанскиот јазик стана доминантен во верската служба на ИВЗ. Денес речиси во сите места каде меѓу муслиманите доминира албанското население сите проповеди и верски служби се вршат исклучиво на албански јазик, така што останатите муслимани - неалбанци се принудени да се приклучуваат на служби и да слушат говори кои не ги разбираат.

Ваквата промена ја предизвика втората причина за негативниот став на Македонците кон исламските верски објекти од османлиска провениенција. Имено, *албанизацијата* на тие објекти предизвика промена во перцепцијата на исламот и на османлиското наследство кај обичниот Македонец. Поранешната равенка муслиман = Турчин, што важеше за постарите генерации во Р. Македонија, сега се промени и гласи муслиман = Албанец, а старите османлиски објекти од страна на Македонците веќе не се перципираат како османлиско наследство и како културни споменици, туку како верски објекти каде покрај останатите верници, се собираат и најрадикалните Албанци. Таквото поврзување на било кој исламски верски објект со албанскиот национализам, не им дозволува на Македонците да се помират со присуството на исламски објект на простори каде тие доминираат, па дури тој објект да е од османлиски период, со историја стара повеќе од 400 години. Во нивните очи тие објекти добија *националност*¹⁰ и станаа албански и неминовно, со тоа станаа и центри на албанскиот национализам. Од тие причини во внатрешниот македонско-албански конфликт од 2001 г., една од главните мети на завојуваните страни беа верските објекти. Кон ваквиот став, во голема мера придонесува и односот на поголемите политичките партии, и македонски и албански, кои стоејќи на националистички позиции, не можат да ги напуштат своите етноцентристички перцепции во поглед на верата и придонесуваат поделбата на македонското општество по верска линија да го загрозува неговиот опстанок. Досега ниту една влада на Р. Македонија сериозно не се оградила од поврзаноста со двете најголеми верски заедници, иако според македонскиот устав македонската држава е секуларна држава, а религијата е одвоена од

¹⁰ Постоенето на национални православни цркви и нивната поврзаност со соодветните нации (македонска, српска, грчка, бугарска, албанска и др.), му го олеснуваат *национализирањето* на исламските објекти на македонскиот православен верник и нивното поврзување со албанската заедница, иако не постојат *национални* исламски заедници.

државата. Македонската држава од своето осамостојување (1991 г.) не покажа доволен капацитет да го апсорбира и да го надмине национализмот, кој оди рака под рака со верската припадност кон одредена заедница.

Вториот сегмент во кој османлиското наследство претставува повеќе хендикеп отколку предност за македонската држава е демографскиот сегмент.

Во северозападните делови на Р. Македонија живее посебна верско-социјална група позната под името Торбеши (мак. Торбеш - оној кој носи торба; торбар), кои се наречени уште и Македонци - муслимани поради тоа што го зборуваат македонскиот јазик. Тие претставуваат малцинска религиска група со исламска вероисповест, во најголем дел Суни. Културно и верски се разликуваат од мнозинството православни Македонци, но исто така лингвистички и антрополошки се различни од поголемите муслимански етнички групи во Р. Македонија: Албанците и Турците. Тие, всушност, се дел од османлиското наследство во демографската сфера, кон кое денес претендираат како Македонците, така и Албанците и Турците. Меѓутоа, нивниот идентитет заглавен меѓу верската - исламска и лингвистичката - македонска припадност, не дозволува тие претензии да бидат целосно остварени ниту од една од гореспоменатите претенденти. Денес Торбешите се дел од османлиското наследство во Р. Македонија, кое македонската држава, исто така, не успева да го апсорбира, поради што во врска со нив постојат, покрај нерешените историски прашања, и современи политички контраверзи.

Меѓу нерешените историски прашања спаѓа и проблемот за нивното име и нивното потекло. Една од најраширените варијанти за името, силно присутна и меѓу самите Торбеши, е дека тие го добиле ова име од своите соседи христијани поради тоа што ја продале својата вера за торба брашно, торба пченка или торба урда¹¹. И другите претпоставки името Торбеш го поврзуваат со нивното исламизирање за една торба урда или брашно и се повикуваат на објаснувањето дека името доаѓа од персискиот збор *torbakesh*, што значело торбар, торбарење. На тој начин, името Торбеш во Дебарската, Скопската и Тиквешката област, го добиле луѓето што го прифатиле исламот и се

¹¹ П. Чулевъ, *Обиколка из албански селища в прищинско, призренско, дебърско и охридско, Известия на Народния етнографически музеи в София*, год. VI, кн. I - IV, София, 1926, 110.

занимавале со торбарење, односно по улиците продавале алва, боза и салеп, а потоа тоа име се пренело на сите исламизирани¹².

Според едно друго толкување, пак, името Торбеш се доведува во врска со некое многу старо племенско име кое во себе го содржи коренот *тарб*, што се јавувал и во францускиот јазик¹³.

Една од последните претпоставки за потеклото на името Торбеш е неговото поврзување со припадниците на т.н. Асепи осаѓи (Корпус на кандидати за јаничари), за кои се употребувал уште и називот *Torba ođlanları* или *Torba asemileri*. Ова име доаѓало оттаму што дефтерот (книгата) во која биле регистрирани имињата на припадниците на овој корпус се чувал во специјална торба. Со оглед на тоа што споменатиот корпус бил пополнуван од христијански деца земени по пат на *devşirme*¹⁴, се претпоставува дека називот *торба*, кој се употребувал во врска со собраните, исламизираниите и за јаничари подготвувани христијански деца, се проширил и на целото исламизирано население во северозпадна Македонија. Притоа целосно би отпаднало пејоративното значење што на зборот Торбеш му го припишува народната етимологија, а како поткрепа на ова тврдење се наведува фактот дека торбешите од скопска Маркова Река самите се нарекуваат со ова име, не сметајќи го за погрдно и навредливо¹⁵. Значи, и оваа претпоставка го врзува името Торбеш со зборот *торба*, меѓутоа врз една сосема поинаква основа. Сепак, останува нејасно зошто името Торбеш би било поврзано само со исламизираниите во северозпадна Македонија, а не и со другите нови муслимани низ целиот Балкан, кога се знае дека по пат на *девширме* биле земани деца речиси од целиот Балкански Полуостров.

И во врска со потеклото на Торбешите постојат повеќе толкувања. Според веќе споменатиот Павловиќ, Торбешите биле, всушност, претставници на некое многу старо словенско племе, кое на Балканот дошло многу порано од останатите Словени и отишло далеку на југ, за подоцна постепено да се повлече на север. Многу поприсутно е

¹² Ј. Хаџи Василјевиќ, *Муслимани наше крви у јужној Србији*, Београд, 1924, 34.

¹³ М. Павловиќ, *Скопски торбешии - најстарије српско племе на Балканском Полуострову*, *Јужна Србија*, 94 (од 27. XI 1939) Скопље.

¹⁴ Тур. *devşirme* - собирање на христијански деца за пополнување на редовите на јаничарскиот корпус во османлиската армија. Кај христијанските народи на Балканот овој данок бил познат како *данок во крв*.

¹⁵ А. Стојановски, *Прашањето за потеклото на името Торбеш и неговото првично споменување во пишувани извори*, во: *Историја, фолклор и етнологија на исламизираниите Македонци*, Скопје, 1987, с. 33.

мислењето дека Торбешите своите корени ги влечат од богумилското движење и тие претставуваат последни остатоци од старите Богумили во Македонија¹⁶. Меѓутоа, засега нема докази дека на територијата на која се концентрирани Торбешите порано имала некоја поголема група Богумили. Некои турски етнологзи, пак, тврдат дека Торбешите се, всушност, славизирани Турци, за разлика од македонските етнологзи кои не ги сметаат за различна етничка група од православните Македонци, туку како религиозно малцинство во рамките на македонската етничка заедница¹⁷.

Интересно е мислењето на Галаба Паликрушева. Таа смета дека народното толкување на зборот Торбеш кој се врзува со зборот торба е најприфатлив, иако допушта можност во некоја постара фаза тоа да било име на посебна етничка група или племе¹⁸. За етничкото потекло на Торбешите таа ја истакнува тезата дека тие потекнуваат од словенската етничка група Мијаци, која пред османлиското освојување, била населена во западна Македонија, по текот на реката Радика, област позната под името Река. Дел од оваа етничка група го прифатила исламот, по што од своите соплеменици, кои останале христијани, погрдно биле наречени Торбеши затоа што ја продале својата вера за една торба урда. Подоцна дел од овие Тобеши се населиле во Скопско и Велешко. Таа дијаспора се докажува со тоа што кај дел од исламизираните жители на Скопската и Велешката група постоела некаква традиција за доселување на нивните предци од Река. На тој начин се доаѓа до заклучок дека исламизираното население од споменатите три региони: Реканскиот, Скопскиот и Велешкиот, имаат иста етничка посебност и потекло¹⁹.

Од досега изнесеното може да се заклучи дека не може да се инсистира на некаква многу стара, предосманлиска етничка посебност на групата исламизирано население познато под името Торбеши. Нивното име, без сомневање, е поврзано со периодот на

¹⁶ Д. Ангелов, *Богумилството во Бугарија*, София, 1960; Д. Мандић, *Богумилска црква босанских христијана*, Чикаго, 1962, 62.

¹⁷ Victor A. Friedman, *Language in Macedonia as an Identity Construction Site*, in: *When Languages Collide: Perspectives on Language Conflict, Language Competition, and Language Coexistence*, ed. Brian D. Joseph, Ohio State University Press, 2003, p.267.

¹⁸ Г. Паликрушева, *Исламизација на Торбешите и формирање на Торбешката субгрупа (докторска дисертација во ракопис во библиотеката на Филозофскиот факултет во Скопје, група Историја)*, Скопје, 1965, с. 138, 143.

¹⁹ Исто, 165. (Спореди: А. Стојановски, цит. труд, 35- 36, каде ваквата теза е подложена на критика).

османлиското владеење во Македонија и со него било означувано сето исламизирано словенско население во Македонија, кое си го зачувало својот мајчин јазик. Како што наведува Паликрушева, употребата на името Торбеш за исламизираното словенско население во Македонија, може да се смета за секундарна појава и во голема мера е резултат и на подоцна напишаната литература за Торбешите, во која овој назив уште повеќе се генерализира²⁰.

Во современи услови не е лесно да се утврди точниот број на Торбешите и покрај направените пописи на населението. Иво Банац смета дека во кралството Југославија пред Втората Светска војна нивниот број изнесувал околу 27.000. Пописите кои следеле донеле драматично различни бројки: само 1.591 во 1953; 3.002 во 1961; 1.248 во 1971 и 39.355 во 1981 година²¹. Аналитичарите сугерираат дека последната бројка вклучува многумина Торбеши, кои порано се идентификувале како Турци. Нема сомневање дека Торбешите порано традиционално тесно биле поврзани со Турците и во различни периоди, посебно до заминувањето на Османлиите од Балканот, се идентификувале како Турци. Меѓутоа, кога во 1944 г., во рамките на југословенската заедница беше создадена Република Македонија, југословенската влада ги охрабруваше Торбешите да го прифатат македонскиот идентитет. Но, тогаш тоа предизвика и извесни тензии со македонската христијанска заедница поради цврстата поврзаност на македонскиот национален идентитет со македонската православна вера и црква²². Токму поради таа непремостива верска разлика речиси не постои случај на меѓусебно склучување брак меѓу Торбешите и православните Македонци. Взаемните бракови на Торбешите со другите муслимански заедници (Албанците и Турците) во земјата се многу побројни и поприфатливи. Уште еден обид за засилување на македонскиот идентитет кај Торбешите беше формирањето во 1970 г. на организацијата *Културно-научни манифестации на Македонците муслимани*. Формирана со поддршка од официјалните македонски власти, таа организација покрај засилувањето на македонскиот идентитет, имаше за цел и да го спречи албанското, но и

²⁰ Паликрушева, Г., оп. цит, 131-132.

²¹ Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia: origins, history, politics*, Cornell University press, 1989, 50.

²² Duncan M. Perry, *The Republic of Macedonia: finding its way*, in *Politics, Power and the Struggle for Democracy in South-East Europe*, ed. Karen Dawisha, Bruce Parrott, Cambridge University Press, 1997, 256.

турското влијание врз Торбешите. Според оваа организација по Втората светска војна повеќе од 70.000 нејзини припадници биле асимилирани од другите муслимански групи, но најмногу од страна на Албанците. Иако организацијата имаше успех во подобрувањето на македонскиот идентитет кај Торбешите, тие сепак останаа изложени на силно влијание посебно од албанското муслиманско мнозинство.

Албанското влијание меѓу Торбешите стана уште посилено по осамостојувањето на Р. Македонија. Многумина од Торбешите се повеќе и повеќе се идентификуваат како Албанци. За време на изборите во Р. Македонија во 1990 година, имаше остра преписка меѓу организацијата на Македонците муслимани и најголемата албанска партија, во која последната беше обвинета за *тивка асимилација* и за користење на религијата во обид да ја *косовизира и албанизира западна Македонија*. Контраверзите се зголемија во 1995 г. кога Мешихатот (Советот) на ИВЗ на Р. Македонија, каде доминираат Албанците, декларираше дека албанскиот е официјален јазик на муслиманите во Македонија. Одлуката предизвика протести од лидерите на заедницата на Македонците муслимани²³.

Во формуларите од последниот попис во Р. Македонија од 2002 година, не постоеше посебна графа за изјаснување како Торбешите или Македонци муслимани затоа што тие не се сметаат за посебна национална заедница во Р. Македонија. Сепак, по обработка на податоците беа објавени интерни податоци во кои има три интересни подгрупи: Македонци муслимани - 8.422 лица, Муслимани Македонци - 180 лица и Муслимани 2.553 лица²⁴. Може да се претпостави дека зад овие три групи муслиманско население, посебно во првите две, се кријат припадниците на Торбешката заедница, иако добар дел од нив, секако, мора да се бара и меѓу трите најголеми заедници: македонската, албанската и турската. Во секој случај, ова само ја покажува длабоката поделеност во торбешката заедница во Р. Македонија врз која ниту една од поголемите етнички заедници не успева да го наметне својот идентитет, но исто така, дека ниту Торбешите успеваат да развијат свој посебен идентитет и покрај обидите што се прават во последно време²⁵.

²³ Пак таму.

²⁴ Завод за статистика на Република Македонија. Попис на населението од 2002 година.

²⁵ На последните избори во Република Македонија во 2008 г. учествуваше и Партијата за Европска интеграција, позната и како Партија на Торбешите. Нејзиниот лидер, Фиат Цановски, богат

И во овој случај османлиското наследство во демографската сфера во Р. Македонија се покажува како хендикеп за македонското општество. Неуспехот на наметнувањето на посебен национален идентитет врз оваа малцинска верска група од трите гореспоменати заедници, само го покажува се уште силното османлиско влијание во однос на формирањето на националниот идентитет на Балканскиот Полуостров. Имено, и кај христијаните и кај муслиманите тој идентитет е силно поврзан со верата и со јазикот, што е резултат на влијанието на османлискиот Милет систем, кој беше базиран, пред се, на верска основа. Поради тоа и основните параметри околу кои на Балканот се формираа нациите во XIX век беа верата и јазикот. Македонската нација чии припадници се ортодоксни христијани, никогаш не направи посериозен обид да ги интегрира Торбешите во својата средина. Тоа беше невозможно затоа што наследството од Милет системот, засилено со влијанието на Македонската православна црква, не дозволува припадник на македонската нација да биде нехристијанин, уште помалку муслиман. Од тие причини денес се уште не се создадени услови Торбешите кои зборуваат македонски јазик, но кои верски му припаѓаат на исламот, да бидат интегрирани во современата македонска нација.

РЕЗИМЕ

Етно-центричното проучување на османлиското минато по формирањето на националните христијански држави на Балканскиот Полуостров, предизвика создавање на

бизнисмен кој инсистира на етничка посебност на торбешката заедница, успеа да влезе во македонското Собрание.

бројни негативни стереотипи за тоа минато. И културно - историското наследство од тоа минато денес се уште е проследено со тие негативни стереотипи, со негативна перцепција и со политизација, што влијае врз секојдневниот живот на жителите на Балканот. Целта на овој текст е преку неколку примери во духовно - материјалната и демографската сфера на османлиското наследство во Р. Македонија, кое е едно од најзначајните сегменти од мултиконфесионалноста и мултукултурата во Р. Македонија, да се покаже дека за македонската држава османлиското наследство се уште преставува сериозен хендикеп, кое не може да биде апсорбирано и интегрирано од современото македонско општество

RESUME

The ethno-centric study of the Ottoman past after the establishment of the national christian countries on the Balkan, causes many negative stereotypes. Today the cultural and historical heritage from that period is still followed with the negative perception which affects the every-day life of the people living on the Balkan. The cause of this texts is through few examples of the Ottoman heritage in Republic of Macedonia, which is one of the most significant segments of the multiculturalism in this country, to show that for the macedonian state the Ottoman heritage still represents a serious disability, which can not be absorbed and integrated in the contemporary macedonian society.

(Објављено у: Slavia Meridionalis, tom XI/2011, Institut Slawistyki, Polskiej Akdemii Nauk, Warszawa, 2011 (191 - 204))